

Smaastykker.

1.

Hafnæ — ikke Hafnælag.

Af Johannes C. H. R. Steenstrup.

I næsten alle Skrifter og Undersøgelser, som omhandle vort Ledingsvæsen i Middelalderen, vil man finde angivet, at det Lægd af Bønder, som skulde stille en Mand til Tjeneste ombord i Ledingsskibet, hed dels *Hafnæ* dels *Hafnælag*, ja flere Forfattere have lagt en egen Forkjærlighed for den sidste Betegnelse for Dagen. Fra de videnskabelige Arbejder — af Kofod Ancher, Velschow, Allen¹⁾ — er Udtrykket Hafnælag, som alt jævnlig benyttedes af Huitfeldt, Ostérsøn Weylle o. A., gaaet over i vore Skole- og Haandbøger, og Betegnelsen er saaledes bleven optaget i den almindelige Viden. Ved nærmere Prøvelse tror jeg dog det maa erkjendes, at Ordet Hafnælagh aldrig har været til.

For det Første maa den Omstændighed vække nogen Tvivl om et saadant Navns Existents, at allerede den første Del af Ordet, Hafnæ, jo betyder et Lægd, det Consortium af Selvejere og Landboer, der skiftevis skulde sende en Mand ud paa Hærskibet; Ordets sidste Del betyder ligeledes et Lægd og kommer derfor til at staa temmelig unyttigt. Hafnælagh kunde man

¹⁾ Her kunde ogsaa mine egne Studier over Kong Valdemars Jordebog nævnes, eftersom jeg i det Mindste paa ét Sted (S. 189) har benyttet Formen Hafnælagh.

efter Ordets egen Bygning og i Analogi til Ex. med Hjonælagh, Foreningen af Ægtefæller, Hjon, snarere have Grund til at tyde som den Kreds af Hafnæ, der sammenlagdes til at udgjøre et Skipæn og som udredede et Skib (flere Steder i Sverrig hed et saadant Lægd Skiplagh); men denne Betydning har Ordet ikke. Dernæst frembyde de gamle Kilder følgende mærkelige Forhold. Jydske Lov har i Kapitlerne 1—20 i tredie Bog *Hafnæ* mange Gange og kun paa ét Sted læses: *hafnæ lagh*. Eriks Sjællandske Lov III. 18, Kong Valdemars Jordebog, Forordningerne af 1251, 1283 og 1284, Thord Degns Artikler, den saakaldte Ledingsret, en Del Aktstykker fra 14. Aarh. (se om disse Steenstrup, Studier over K. V. Jordebog S. 197, Anm.) — alle disse Kilder have paa omtrent halvfjerdsindstve forskellige Steder ikkun Formen Hafnæ. Saaledes er da hint Sted af Jydske Lov en enestaaende Undtagelse, og dette lyder saaledes (III. 1):

Thar lething biuthæs, e swa manghæ sum i en hafnæ æræ, tha faræ hwær theræ sit ar . . . Styræs man ma ængi man nothæ til at faræ i lething, e methæn annen man ær i hafnæ lagh mæth ham thær æi hawær faræt sithen hin for. Æn wil nokær før man faræ for annæn, thær hans hafnæ brothær ær, thet ma styræ man æi for menæ.

Man læser her „hafnæ lagh“ sammen som ét Ord, men det ses let, at der ikke foreligger nogen Nødvendighed herfor og at man kan slippe for at danne en Betegnelse, som ellers ikke forekommer, ved at læse Lovstedet saaledes, at Styresmand ikke skal nøde nogen Mand til at fare i Leding, saalænge „anden Mand er i Hafnæ lagt med ham“ (er lagt i Lægd med ham), der endnu ikke efter Tur har gjort Tjeneste. *Lagh* er med andre Ord Participium af *læggæ*, og Betegnelsen „i Hafnæ lagt“ er kun en udførligere Form for hvad der kort efter kaldes Hafnæbroder¹⁾. At *lagh* i Jydske Lov bruges som

¹⁾ I Rosenvinges Udgave findes: i hafnælagh ther meth hanum; Udgiveren tilføjer i en Anmærkning, at de fleste Haandskrifter udelade ther, hvilket Ord ogsaa synes temmelig overflødig, hvorledes man saa end tyder hafnælagh.

Participium af læggæ, ses af de nærmest følgende Kapitler III. 5: gialdæ swa witæ sum withær ær lagh, 6: laghdagh thær skipær war forlagh; jfr. I. 17: thæt war æi i fælægh lagh; 52: laghdagh af thingi lagh. Man kan dernæst af Provinceslovene paavise lignende Betegnelser om at „lægge“ Personer i Fællesskab eller Lægd eller lægge dem ud deraf, se saaledes Jydske Lov I. 6: ær thet barn lagh i fælik mæth them, Vald. Sj. L. I. 1 § 12: han lægær sin børn af fælægh . . . the lægiæ them i fælegh, § 21: [börn] æræ æi lagh i fælægh (jfr. fremdeles Thorsens Udgave S. 96).

Det skjønnes saaledes ikke rettere, end at ogsaa Jydske Lov kun kjender Hafnæ, eller med andre Ord, at Hafnælagh ikke findes i nogen Kilde. Det staar endnu kun tilbage at oplyse, at man i Middelalderen slet ikke læste Hæfnælagh i det nævnte Lovsted og at Mistydningen, saavidt ses, først er fremkommet i Slutningen af det 16de Aarhundrede. Den gamle latinske Oversættelse af Jydske Lov, der udkom 1504, men som ganske sikkert skriver sig i det Mindste fra det 14de Aarhundrede, har her: *quamdiu alius inveniri potest in illo haffnæ*, altsaa i Overensstemmelse med den her givne Tolkning. Den gamle plattyske Text af Loven, hvilken udkom 1486, men vist er forfattet i Slutningen af 14de Aarh., gjengiver den danske Text saaledes: *noch we in der hauene is*. Det er med andre Ord først i Udgaven af 1590, den reviderede danske Text, at vi finde: *ere i Haffnelag met hannem*, og ligeledes har Blasius Ekenbergers plattyske Oversættelse, der udkom 1593: *in deme Haffne Lage*. At dette er en Misforstaaelse, turde formentlig fremgaa af den Række af Grunde, som ere anførte i det Foregaaende, og Formen Hafnælagh bør vist derfor overgives til Glemsel.

2.

Christian den Fjerde og Vornedskabet.

Af Johannes C. H. R. Steenstrup.

Som bekjendt havde Kong Christian den Fjerde Tanken henvendt paa Vornedskabets Afskaffelse og forhandlede i Juni 1634 ved Rigsmarsken Jørgen Urne med Rigsraaderne og